

Naše bohatstvo - múdre a duchom bohaté deti

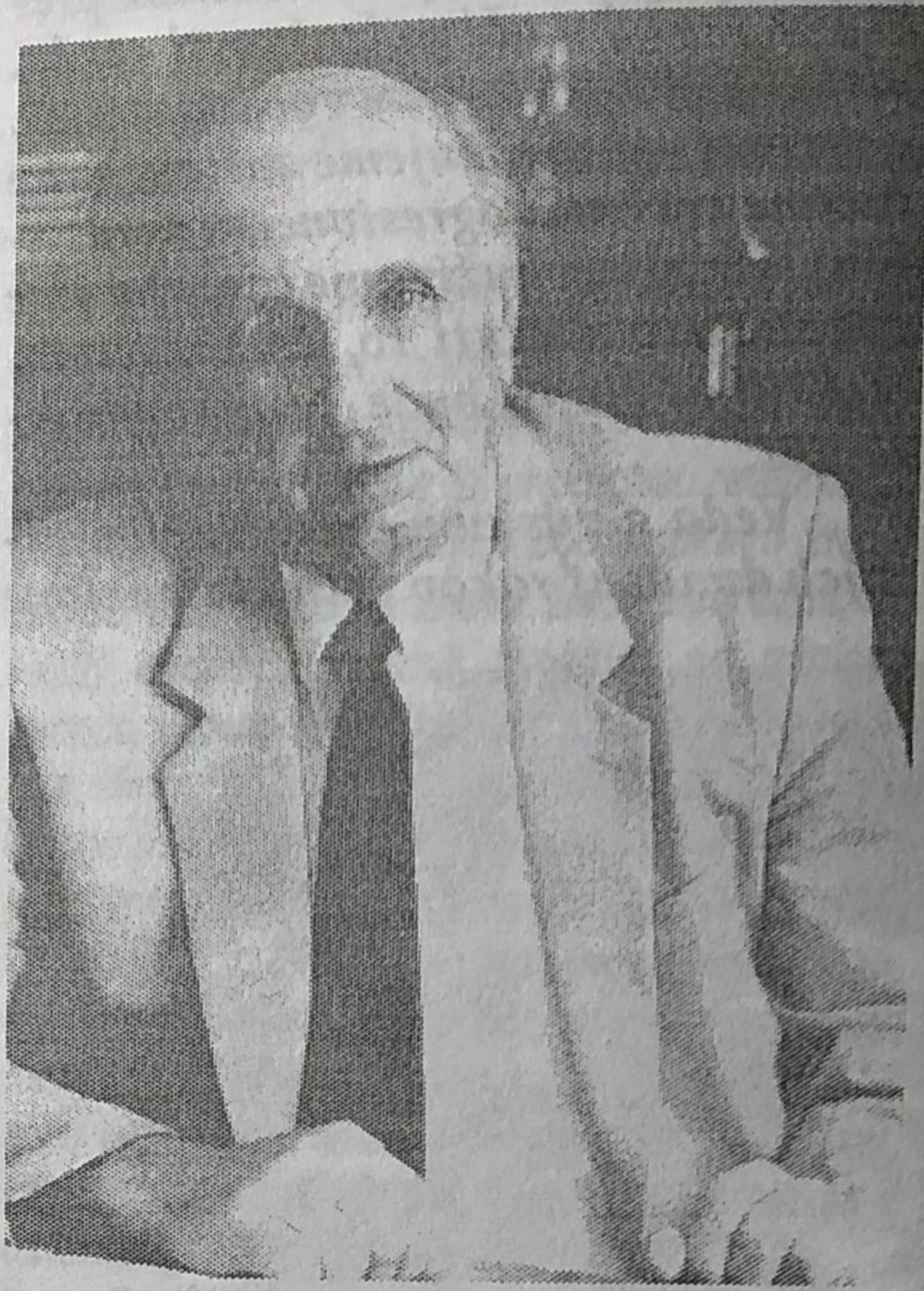
Jeho meno by ste márne hľadali v encyklopédiách. Napriek tomu niet v školstve odborníka, ktorý by ho nepoznal, patrí k našim najvýznamnejším osobnostiam v pedagogike a psychológii.

Doc. PhDr. Miroslav T. Bažány, CSc. sa narodil v roku 1923 v Bratislave. Tu vyštudoval na Filozofickej fakulte psychológiu. Viedol Psychotechnický ústav a neskôr Československý ústav práce v Bratislave. Založil Psychologické laboratórium na Slovenskej akadémii vied i Laboratórium porovnávacej a fyziologickej psychológie na FF UK. Venoval sa budovaniu siete výskumných, školiacich a operatívnych psychologických a pedagogických pracovísk na Slovensku (Psychologické výchovné kliniky, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie atď.).

V roku 1969 odišiel do zahraničia, kde pracoval ako expert a neskôr ako hlavný technický poradca viacerých výchovno-vzdelávacích projektov UNESCO v rôznych ázijských, afrických a stredoamerických krajinách (Irán, India, Turecko, Zaire, Ghana, Honduras). Od roku 1991 je dekanom Pedagogickej fakulty UK v Bratislave. V jeho pracovnom programe je stále veľkým problémom najmä malé okienko na rozhovor. Redakciu Rodiny a školy neodmietol.

*** Vaše dlhoročné odborné skúsenosti v oblasti školstva vás plne oprávňujú na vyjadrenie sa k otázke, aké je, či má byť miesto výchovy a vzdelávania v demokratickej pluralitnej spoločnosti?**

- Spoločenské zmeny, ktoré u nás prebiehajú, sa nesporne dotýkajú nielen ekonomickej oblasti, ale aj celej sociálnej sféry. Táto je v súčasnosti v značnej miere determinovaná dopadmi nášho prechodu z jedného hospodárskeho systému na iný. Do popredia sa dostáva aj otázka rodiny a školy. Demokratická spoločnosť predpokladá, že každý občan má celý rad

práv, ktoré boli predtým zaznávané a potlačené. Medzi ne patrí napríklad sloboda prejavu, právo otvorene vysloviť svoj názor. Bolo by naivné domnievať sa, že ľudia začnú bez rozpakov svoje práva uplatňovať. Všetci vo väčšej, či menšej miere nesieme v sebe históriu prežitého.

Žiaľ, okrem niektorých politických predstaviteľov, právo na slobodný prejav uplatňujeme nedostatočne. Stretnutia na pôde školy nie sú z tohto hľadiska výnimkou. Zatiaľ sa nepodarilo dosiahnuť stav, aby rodičia otvorene vyjadrovali názory na prácu školy. Rodičia, napriek tomu, že majú na to právo nenachádzajú zvyčajne dostatok odvahy, aby sa otvorene vyjadrovali k inštitúcii, ktorej zverili svoje dieťa. Miesto školy v spoločnosti, kvalita vzdelania totiž závisí, alebo by mala závisieť aj od ich želaní.

Naša ústava hovorí, že každý občan má právo na vzdelanie. Demokratická spoločnosť musí vytvárať rovnosť príležitostí získať vzdelanie. To však neznamená, že by sa nemali brať na zreteľ predpoklady uchádzača o štúdium.

Jedným z vážnych problémov našej školy dneška je jej odideologizovanie. Čo to vlastne znamená? Odideologizovanie by určite nemalo znamenať, že sa bude daný pokrokom vied, pokrokom vedomostí ľudstva. Mal by sa však rozšíriť o teórie a poznatky, ktoré boli zaznávané, ktoré nevyhovovali svetonázoru a ideológii bývalého spoločenského usporiada-

nia. Otázkou je, či napríklad socialistický koncept spoločnosti má byť žiakom ebie prezentovaný. Ja som presvedčený o tom, že ak chceme byť skutočne demokratickou spoločnosťou, tak áno. To je pravá pluralita.

Musíme si hádam viac uvedomovať, že v tejto spoločnosti budú rôzne svetonázory, svetonázorové postoje ľudí, budú rôzne etické kódexy, hierarchizácia hodnôt. Jednou zo základných črt demokratickej spoločnosti je tolerancia. Ak teda hovoríme, že chceme žiť v demokratickej spoločnosti, musíme byť schopní rešpektovať a tolerovať aj iný názor ako je náš. Škola je z tohto hľadiska jedným z najvýznamnejších prvkov pri vytváraní a uvádzaní hodnôt tohto systému do života.

*** Vzdelanie má v tej-ktorej spoločnosti istú hodnotu, je istou duchovnou autoritou. Môže však mať rôzne miesto v hodnotovom systéme spoločnosti. Doceňujeme, podľa vášho názoru význam vzdelania?**

- Ja mám dojem, že pri všetkých deklaráciách o právach dieťaťa, ľudských právach, má právo na vzdelanie veľmi významnú pozíciu, ktorú si u nás možno v plnej miere stále neuvedomujeme. Toto právo sa väčšina demokracií snaží zabezpečiť. Celkovo v posledných päťdesiatich rokoch došlo k enormnému rozmachu vied, techniky, technických objavov, ktoré sa premietli do celej výrobné sféry. Škola musí na takéto momenty reagovať. Ak niekedy začiatkom nášho storočia bol napríklad záujem vychovávateľa úzkeho špecialistu, tak dnes sa ukazuje, že prakticky každých 7 - 8 rokov sa mení technologický proces. To však predpokladá, že človek, ktorý v jeho rámci pracuje je pripravený na prechod z jedného procesu na iný. Ak by to tak nebolo, stáva sa nezamestnaným, a to nie je dobre. Dôraz sa dnes kladie na pochopenie princípov, nie až v takej miere, ako v minulosti, na jednotlivé návykové zručnosti. Je dobré, že sa rozširuje celkové pole všeobecného vzdelania s praktickou aplikáciou, ale nie výcvikom.

Časopis Economist nedávno publikoval štúdiu, ktorej závery možno aplikovať aj na naše pomery. Sledovala sa v pravdepodobnosť najst si prácu pre britského mladého človeka v súvislosti s úrovňou jeho vzdelania. Ukázalo sa, že napr. u vysokoškolsky vzdelaného človeka je táto pravdepodobnosť 85 - 86 %.

...ako vyššia, ako u toho, kto dosiahol
...školské, resp. iba základné vzdelá-
... Z týchto faktov by sa mal náš človek
... Som presvedčený, že túto informá-
... by si mali všimnúť aj starší ľudia s
...ším stupňom vzdelania. Na vzdeláva-
... sa totiž nikdy nie je neskoro.

* **Rodičov, pedagógov, žiakov i
...verejnú verejnosť začiatkom tohto
...školského roka tak trochu zaskočilo
...vedenie povinnej alternatívy - buď
...etická alebo náboženská výchova.
...to vnímate tento krok vy?**

- Mój osobný názor na etickú výcho-
...je tak trochu v rozpore s koncepciou,
... ktorá sa u nás začína uplatňovať. Som
... presvedčený, že etická výchova začína ur-
... čite v rodine, kde ide o určitý proces
... socializácie dieťaťa na tie princípy, ktoré
... sú uplatňované v tom-ktorom rodinnom
... kruhu. V ňom si totiž dieťa vytvára zá-
...kladné modely správania a konania, uz-
...nivania hodnôt podľa správania svojho
... otca a matky k sebe navzájom, k nemu,
... podľa správania sa súrodencov navzá-
...jom. Potom sa to rozširuje na celkové
... prostredie - susedov, spolužiakov, štvrt'
... dedinu, mesto, krajinu. Socializačný pro-
... ces pokračuje samozrejme aj na pôde
... školy. V jeho priebehu dochádza k osvo-
...vaniu si hodnôt a noriem správania,
... konania a pod. Ja sa však domnievam, že
... etická výchova sa deje aj bez nejakého
... veľmi zámerného konceptu. Priznám sa,
... že si neviem dosť dobre predstaviť etickú
... výchovu ako predmet. Domnievam sa, že
... prvá vec, ktorú treba urobiť je pomôcť
... tomu, aby organizácia, chod školy, sys-
...tém odmien a trestov, správanie a kona-
...nie učiteľov bolo etické. To znamená, že
... celá práca školy musí byť stavaná na
... etických princípoch. Rozhodujúcim člán-
...kom je však učiteľ. Ak tento vo svojom
... správaní napríklad nie je striktné spra-
...vdlivý pri hodnotení, ak napríklad pre-
...seruje jedného žiaka pred ostatnými, je to
... etické? Aké stopy to zanechá vo vedomí
... dieťaťa? Ak učiteľka bezdôvodne vyšticu-
...je dievča, ktoré sa na hodine nakloní ku
... svojej spolužiačke, akú hodnotu si z tejto
... skúsenosti dieťa odnáša? Ten, kto má
... moc, môže všetko! A to je neprípustné!
... Vnútroštruktúrne fungovanie a správanie sa uči-
...teľa je predovšetkým tým prvkom v škole,
... ktorý ovplyvňuje, či si dieťa osvojí etické
... normy, etické princípy, ktoré vedú k sú-
...držnosti spoločnosti, k normálnym
... vzťahom medzi ľuďmi. Normy správania,
... hodnoty mravné a morálne sa nedajú
... naučiť z učebníc, tie sa osvojujú v priro-
...zenom procese prostredia, v kontakte s
... ľuďmi v kontexte s prostredím.

Neviem, ako sa dospelo k rozhodnu-

tiu takto vyučovať etickú výchovu. Takto
si viem predstaviť celkom dobre nábo-
ženskú výchovu. Viem si predstaviť, že
katolík, evanjelik, baptista si osvojuje ur-
čité náboženské hodnoty, pokiaľ to sa-
mozrejme jeho rodičia považujú za
potrebné.

Som presvedčený ešte o jednej sku-
točnosti. Bez toho, že by fungovali, že by
sa uplatňovali etické normy, etické prin-
cipy v celej spoločnosti, má etická výcho-
va v rodine, či škole veľmi malú šancu na
úspech.

* **Neraz možno v tlači u nás čítať,
v rozhlase, či iných médiách počuť, že
by sme mali prehľbiť svoju komuniká-
ciu s Európou, svetom. Naším problé-
mom však sú cudzie jazyky.**

- Pokiaľ ide o jazykovú výchovu, zač-
nem vlastnou skúsenosťou. Bol som u
svojho bratranca, ktorý má päťročnú
dcérku chodiacu do materskej škôlky.
Chodila na nemčinu. Pýtam sa - ako?
Dvakrát do týždňa majú dve hodiny nem-
činy. Pýtam sa ďalej, kto to učí? Jeden
poslucháč z vysokej školy. Nechcem pod-
ceňovať študentov, ale tretiak, štvrták ešte
neovláda metodické zákonitosti. Dokon-
ca aj učiteľ, ktorý vyjde z fakulty je ešte
"nedotvorený". Proces jeho doformova-
nia, ako pedagóga sa dokončuje v škole
pod vplyvom ostatných kolegov, kde si
osvojuje niektoré veci, prináša svoje
vlastné, a tak sa dotvára na pedagogickú
osobnosť. To sa stalo snáď pred dvoma
rokmi. Bol som u nich znova na návšteve.
Dievčatko už chodí do školy a chodí tak-
tiež na nemčinu. Dal som jej jednoduchú
otázku v tomto cudzom jazyku, skúsil
ďalšiu. Odpoveď žiadna. Osobne sa dom-
nievam, že keď materská škôlka chce učiť
deti cudzí jazyk, je to možné, ale za jed-
ného predpokladu. Že všetci zamestnanci
počnúc upratovačkou a kuchárkou a kon-
čiac riaditeľkou budú hovoriť v cudzom
jazyku. V takomto prípade naozaj za dva
- tri roky bude dieťa slušne ovládať zákla-
dy tohto cudzieho jazyka. Samozrejme, že
takéto škôlky nemáme. Výučba cudzieho
jazyka sa zabezpečuje amatérsky a rodi-
čia sú spokojní, pretože ich dieťa vie vy-
menovať pár predmetov v tomto jazyku.
To však nie je učenie sa cudzieho jazyka.
Týmto spôsobom možno aj poškodiť na-
príklad motiváciu dieťaťa v budúcnosti.

Ak si zoberieme základnú školu, ab-
solútna väčšina rodičov chce, aby sa ich
dieťa učilo cudzí jazyk. To je dobre. Musí
však jestvovať určitá postupnosť. Dom-
nievam sa, že prvé tri roky by sa dieťa
malo učiť len svoj materinský jazyk, aby
dokonale zvládlo jeho základy. Cudzí ja-
zyk môže prísť až potom, avšak nie dve

hodiny týždenne. To je málo. To však
súvisí s organizáciou našej školy. Pokiaľ
neprejdeme na celodennú školu, ktorá
bude začínať trebárs o deviatej a končiť o
pol piatej odpoľudnia, je malá nádej, že
bude najmä v mimovyučovacom čase
priestor na intenzívnu výučbu cudzích ja-
zykov.

* **Precestovali ste prakticky celý
svet. Na viacerých miestach ste sa za-
stavili na kratší, či dlhší čas. Koľko
jazykov ovládáte vy?**

- Ja hovorím plynule v piatich jazy-
koch - v nemčine, francúzštine, angličti-
ne, ruštine, španielčine. Okrem toho som
ovládal ďalšie štyri jazyky, ktoré však
pomaly zabúdam. Je to napríklad talian-
čina, perzština, ktorú som voľakedy ovlá-
dal perfektne. Pomerne dobre by som sa
dohovoril aj v poľštine.

* **Množstvo problémov vo výcho-
ve a vzdelávaní detí je spôsobených
tým, že rodičia sa nevedia so svojimi
deťmi rozprávať ako s priateľmi. Čo
by ste im poradili?**

- Celkovo sa na dieťa pozerám ako
na nedospelého dospelého. Dospelí sú
presvedčení, že dieťa svojim myšlienko-
vým, pojmovým a citovým svetom musí
prijímať svet dospelého. Dospelí tento
svet detí príliš často neuznávajú, a preto
aj nerešpektujú.

Pochopiteľne, je tu fyzický rozdiel, je
tu skúsenostný rozdiel, ale mám dojem, že
moderná sociológia výchovy a psycholó-
gia jasne ukazujú, že ak chceme dosiah-
nuť vzťah priateľstva a otvorenosti u
vlastného dieťaťa, je nevyhnutné ho brať
ako partnera a snažiť sa pochopiť jeho
svet. To samozrejme neznamená nedisci-
plinovanosť. Predpokladom vypestova-
nia disciplíny u dieťaťa je, že v prvom
rade ja dospelý sa správam disciplinova-
ne. Predpokladom toho, aby dieťa plnilo
svoje záväzky a povinnosti je, že keď mu
poviem, že zajtra pôjdeme do kina, tak do
toho kina skutočne musíme ísť. Tým vy-
tváram kus morálnej záväznosti môjho
slova.

Nedávno sme robili jeden zaujímavý
výskum nasmerovaný práve na problema-
tiku komunikácie medzi rodičmi a deťmi.
Výsledok bol veľmi zaujímavý a veľavýz-
namný - ukázalo sa, že rodičia vlastne
nepoznajú svet svojich deťí. Na to by sme
mali myslieť v každom momente, keď sa
so svojimi deťmi rozprávame, keď ich za-
pájame do činností v rodine, keď sa ich
pýtame na riešenie problémov, ktoré sa
týkajú nás všetkých.

Za rozhovor ďakuje
Lubo Pajtinka